

מעשה הכרובים

וְעִשִּׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקֶּשֶׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכִּפֹּת: (שמות כה יח).¹

וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגַן עֵדֵן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לֵהט הַחֶרֶב הַמֵּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָךְ עַץ הַחַיִּים: (בראשית ג כד).²

וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכִּפֹּת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (שמות כה כב).³

וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַעֲשֶׂה עֶשֶׂר יָרִיעַת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעַת שְׁנֵי כְּרֻבִים מֵעֵשֶׂה חֹשֶׁב תַעֲשֶׂה אֹתָם: (שמות כו א).⁴

וַיַּעַשׂ בְּדַבְרֵי שְׁנֵי כְּרֻבִים עֲצֵי שִׁטִּים עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ ... וַיִּצַּף אֶת הַכְּרֻבִים זָהָב: (מלכים א פרק ו).⁵

וְאֵת כָּל קִירוֹת הַבַּיִת מִסָּב קָלַע פְּתוּחֵי מִקְלָעוֹת כְּרֻבִים וְתַמְרֹת וּפְטוּרֵי צִיצִים מִלְּפָנִים וְלַחֲצוֹן: (מלכים א פרקים ז).⁶

¹ ובהמשך שם, פסוקים יט-כ: "ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרובים על שני קצותיו: והיו הכרובים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרובים". וחזר העניין ונשנה בפרשת ויקהל, שמות לז ז-ט, כמעט מילה במילה, רק בלשון עשייה ולא בלשון ציווי.

² כבר קדמו לכרובים בפרשתנו הכרובים של ספר בראשית, השומרים על פתח גן עדן. המשותף הוא, כך נראה, הדמות – דמות המלאך. ראו רש"י שם שאומר: "מלאכי חבלה" ובמובן מסוים גם כאן יש חבלה וסכנת חיים של מי שייכנס אל הקודש שלא ברשות וימות (שמות כה לה, במדבר ד כ ועוד). בשניהם, הכרובים שומרים על דרך ארץ החיים, במובן דומה אך שונה. על הקשר בין הכרובים במשכן והכרובים של ספר בראשית, מן הסתם דנו רבים וטובים, בפרט בדרך הסוד, ואנו נפנה לפרשנים ולמדרשים.

³ חזרנו לפרשתנו. הייעוד העיקרי של הכרובים הוא מקום התוועדות משה עם הקב"ה, מקום בו משה שומע: "את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל". מעין "הר סיני" פרטי ומוקטן. וחזר העניין ונשנה בספר במדבר, סוף פרק ז, בפסוק המסכם את הקמת המשכן וחנוכתו: "ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארון העדת מבין שני הכרובים וידבר אליו". ללמדך, שזה עיקר המשכן וייעודו: הקול המדבר ומקום ההתוועדות. ראו דברינו ["ישמע את הקול מדבר אליו"](#) בפרשת נשא. האם כשאנחנו אומרים "תורה מסיני" אנחנו זוכרים שחלקה, אולי רובה, לא בקולות וברקים נתנה ולא בהר סיני עצמו, אלא ב"מעמד סיני" צנוע ואינטימי, במשכן שנדד איתם ארבעים שנה, מבין שני הכרובים (שעוד נראה מה ביניהם)? רש"י, שנראה להלן, מסביר שמשה לא היה נכנס לקודש הקדשים, אלא: "... משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לבין הכרובים, ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד". אך אבן עזרא חולק עליו. ופירוש ספורנו וכלי יקר רואים בהתוועדות שמעל הכרובים סמל להתוועדות חכמים בבית המדרש בכל דור: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך – כי בזה שרתה שכינה. ותשרה בכל מקום אשר שם חכמי הדור אשר מגמת פניהם השכל וידוע אותי כמו שיעיד באומר: ושכנתי בתוכם".

⁴ הרי לנו "כרובים" נוסף במעשה המשכן. הפעם, לא בחדרי חדרים, במקום המוצנע והקדוש ביותר, אלא אדרבא, בחוץ גלוי לעין כל. ראו פירוש רש"י: "מעשה חשוב - כרובים היו מצויירין בהם באריגתן, ולא ברקיעה שהוא מעשה מחט, אלא באריגה בשני כותלים, פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן, ארי מצד זה ונשר מצד זה". שלא כמו הכרובים שבפנים ובדומה למעשה המרכבה (ראו שפתי חכמים). לעומתו ראו פירוש דעת מקרא (עמוס חכם), שנוטה לומר שהכרובים על היריעות היו תעתיק של הכרובים שבקודש הקדשים. ולפי שיטה זו, הכרובים היו סמל המשכן. סמל פנימי וחיצוני. כל מי שעבר ליד המשכן וראה אותו מבחוץ, קיבל תזכורת למה שנמצא שם בקודש הקדשים. ואולי גם ייזכר בכרובים השומרים מבחוץ על גן עדן ויזרה.

⁵ שלמה, כך נראה, עושה כרובים חדשים (מה קרה לאלה של משה? נשאר בשרה פלשתים? אבדו היכן שהוא?). לא מסופר לנו ששלמה עשה ארון חדש (מנורה ושולחן מוזכרים מאד בקצרה), אבל מסופר באריכות רבה על הכרובים. שני חידושים חשובים יש כאן. האחד, שהכרובים היו מעץ שמן, מצופים זהב, בניגוד לכרובים של משה שהיו מקשה זהב (ביחד עם הכפורת שהיא בסיסם). והשני, מידות הכרובים לרוחב ולגובה, ככתוב שם: "וחמש אמות קנף הכרוב האחת וחמש אמות קנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות קנפיו ועד קצות קנפיו: ועשר באמה הכרוב השני מדה אחת וקצב אחד לשני הכרובים: קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני: ויתן את הכרובים בתוך הבית הפנימי ויפרשו את כנפי הכרובים ותגע קנף האחד בקיר וקנף הכרוב השני נגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נגעת קנף אל קנף". וכבר עמדו חז"ל על הקשיים במידות אלה שלא ברור איך הוכנסו לדביר (קודש הקדשים) שרוחבו עשרים על עשרים אמה. עוד על מעשה הכרובים של שלמה נמצא בדברי הימים ב פרק ג ושם מכוונים הכרובים: "מעשה צעצועים" והתקשו המפרשים בצעצועים אלה. לרש"י שיטה מיוחדת בכרובים שעשה שלמה, שהיו בנוסף לאלה שעשה משה ושניהם עמדו בדביר. ראו פירושו למלכים א פרק ח פסוק ד: "אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון". ובהרחבה יותר בפירושו לדברי הימים ב פרק ג פסוק יג. בדרך זו הולך גם רד"ק בפירושו למלכים א פרק ח פסוק ו, ראו שם.

⁶ ומה משותף למשה ושלמה? שאצל שניהם הכרובים נמצאים לא רק בקודש הקדשים פנימה, אלא גם בחוץ. ביריעות המשכן אצל משה, ובקירות הבית אצל שלמה. ולא רק על הקירות עשה שלמה דמות כרובים, אלא כמעט בכל מקום נראה: על הדלתות, על המסגרות, על המחוקה, על מכוונות (כירי) הנחושת ואיפה לא? בימינו הינו אומרים: הלוגו של המקדש. ובמקבילה בדברי הימים ב פרק ג משמע שהיו כרובים גם על הפרוכת החוצצת בין הדביר להיכל. האם גם שם היו הכרובים דמויות של אריות ונשרים? או כדמות הכרובים שבפנים (שעדיין איננו יודעים איך נראו)? או שמא כרובים כאן הם פשוט צורות גיאומטריות במבנים שונים כפי שמשמעת מהפסוק המדבר על "פיתוחי מקלעות"?

וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרוֹבִים אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ
 אַתָּה עֹשֵׂת אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: (מלכים א פרק ו).⁷

וְאָרְאָה וְהִנֵּה אֶל הַרְקִיעַ אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הַכְּרוֹבִים כָּאֲבֹן סַפִּיר כְּמֵרָאָה דְּמוֹת כְּסֵא נִרְאָה עֲלֵיהֶם: (יחזקאל פרק ז).⁸

מסכת סוכה דף ה עמוד ב – כבני הנעורים

ומאי כרובי? אמר רבי אבהו: כרביא, שכן בבבל קורין לינוקא רביא. אמר ליה אביי: אלא מעתה דכתיב: "פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם" (יחזקאל ז) היינו כרוב היינו אדם! - אפי רברבי ואפי זוטרא.⁹

אבן עזרא שמות כה יח - צורות

אמרו קדמונינו, כי צורת כרובים כשני נערים, ופירשו כרוביא בלשון ארמי והכ"ף משרת. ונכון דברו, שהיו כצורת ילדים אם היא קבלה, ושמו המלה לזכר, כמו מלת חנוכה.¹⁰ כי כ"ף כרוב שורש, והעד: והיו הכרובים (שמות כה כ), כי הה"א ה"א הדעת ... וכאשר חפשי על מלת כרובים, הנה הוא צורות, כמו "את קרוב ממשח הסוכה" (יחזקאל כח, יד).¹¹ אמר יחזקאל כי ראה ד' פנים לחיה ... וקרא כל הד' כרובים, והנה הכ"ף שורש.¹²

רשב"ם שמות כה יח - עופות

כרובים - עופות. דכתיב: "את כרוב ממשח הסוכה" - עוף גדול בעל כנפים. וחכמים פירשו פני תינוק.¹³

בבא בתרא דף צט עמוד א – לאן פנו הכרובים

דאמר ר' לוי, ואיתימא רבי יוחנן, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מקום ארון וכרובים אינו מן המדה. תניא נמי הכי: ארון שעשה משה, יש לו ריוח עשר אמות לכל רוח ורוח. אמר רבנאי אמר שמואל: כרובים בנס הן

⁷ הקב"ה נקרא "יושב הכרובים" וכן הוא להלן בכתובים, תהלים פרק פ: "רעה ישראל האזינה נהג פצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה" ותהלים פרק צט: "ה' מלך ירזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ". נראה שבכולם הכוונה לכרובים של מעלה היינו לשכינה ומלאכי השרת. אבל קדם לכולם הביטוי בספר שמואל א פרק ד פסוק ד בהקשר ברור עם הארון ומעשה הכרובים של משה במשכן: "וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים וכו'". וכן הוא בשמואל ב פרק ו כאשר דוד מחזיר את הארון שנשבה בימי עלי וכנראה כבר לא היו כרובים של ממש על הארון: "ויקם וילך דוד ... להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עלי" - מה שמתחבר טוב עם הקול שיצא מבין שני הכרובים ומוטיב ההתוועדות (הערה 3). השם "יושב הכרובים" התחיל, כך נראה, מכרובים של מטה ועבר בהדרגה, בעיקר לאחר חורבן בית ראשון (בבית שני כבר לא היו כרובים) ל"יושב הכרובים" של מעלה. ואימתי אומרים ביטוי זה בתפילותינו? כשנזכה לאכול ולברך ריבוא ביחד. ראו מסכת ברכות פרק ז משנה ג: "... בריבוא אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו".

⁸ תחנתנו האחרונה במקרא היא הנביא יחזקאל אשר מרבה להשתמש בתיאור הכרובים. להוציא פסוק אחד בישיבה, שגם הוא חזרה על הפסוק במלכים ב שהבאנו לעיל - תפילת חזקיהו, אין בכל הנביאים שימוש בתיאור כבוד ה' בלשון כרובים, רק ביחזקאל. וגם שם השימוש במונח זה נמצא רק בפרק י (ותחילת פרק יא), בתיאור "מעשה מרכבה השני". אין "כרובים" במעשה מרכבה הראשון בפרק א.

⁹ פני אדם מבוגר ופני נער. הגמרא הופכת מילה בעברית לארמית ואת כ"ף השורש לכ"ף הדימיון - כרביא, כמו רביא, כמו תינוק. בעקבות גמרא זו מפרש רש"י בפרשתנו: "כרובים - דמות פרצוף תינוק להם". תינוק בלשון חז"ל הוא נער בימינו (שנות העשרה). ובהמשך נראה שמדובר בנער ונערה, זכר ונקבה. בכך נוצר גם קשר מעניין עם אברהם ושרה שהמטבע שלהן היה בחור ובחורה (בראשית רבה לט יא) ועם יצחק הנער שנעקד במקום המקדש ניצל בזכות הקול שיצא מבין הכרובים (פרקי דרבי אליעזר פרק ל).

¹⁰ כמאמר חז"ל בהרבה מקומות: "אם הלכה נקבל ואם לדיון, יש תשובה" (יבמות פרק ג משנה ח ועוד) שהפרשנים, אבן עזרא בראשם ובעקבותיו רמב"ן ואחרים שינו למאמר: "אם קבלה היא נקבלנה וכו'". אבן עזרא נותן כבוד לשיטת חז"ל, אך כדקדקן אינו יכול לקבל פירוש זה והוא מציע את הפירוש שלו.

¹¹ דברי יחזקאל על אדם הראשון ומה שחשוב בפסוק זה שהוא מכיל גם כרוב וגם סוכך, בדומה לפסוק שלנו.

¹² כרובים הם צורות, אומן אבן עזרא: כרוב אדם - צורת אדם, כרוב ארי - צורת אריה וכו'. ובתורה כתוב כרובים סתם ובא חז"ל ופירשו שהם כרוב נערה ונער. חיזוק רב לשיטת אבן עזרא שכרובים סתם הם צורות, יש בכל הפסוקים המתארים את עיטורי מקדש שלמה שאחד מהם ראינו לעיל. ראו שוב מלכים א פרק ו ודברי הימים ב פרק ג. ראו פירוש רש"י על הפסוק במלכים א ז כט: "ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים - היו מצויירות צורות אריות צורות בקרים וכרובים". אבל אבן עזרא, אולי בהשפעת תרבות האיטליא, יאמר "צורות" סתם, אולי צורות גיאומטריות שונות.

¹³ מאותו פסוק ביחזקאל שאבן עזרא לומד שכרובים הם צורות, לומד רשב"ם שכרובים הם עופות. ולא ברור מדוע לא מספיק הפסוק שלנו: "והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה, סוככים בכנפיהם וכו'". על"פ מצאנו חיזוק לשיטת רשב"ם הפשוט, דווקא מהמדרש. ראו מדרש אגדה (בובר) שמות פרק לח: "ביום החמישי בראת העופות, שנאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א כ), וכנגדם עשינו לך כרובים שיש להם כנפים כעופות, שנאמר והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה (שמות כה כ)". וכנגדו יענה לו רד"ק שהולך בדרכו של רש"י ומפרש: "צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפיים" (פירוש רד"ק מלכים א פרק ז פסוק כט).

עומדין, שנאמר: "וחמש אמות כנף הכרוב האחת וחמש אמות כנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו" (מלכים א ו), גופייהו היכא הוּו קיימי? אלא שמע מינה: בנס הן עומדין.¹⁴ כיצד הן עומדין? רבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר: פניהם איש אל אחיו, וחד אמר: פניהם לבית.¹⁵ ולמאן דאמר: "פניהם איש אל אחיו" (שמות כה כ), הא כתיב: "ופניהם לבית" (דברי הימים ב ג)! לא קשיא: כאן בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום.¹⁶ ולמאן דאמר: "ופניהם לבית", הא כתיב: "ופניהם איש אל אחיו" דמצדדי אצדודי; דתניא, אונקלוס הגר אמר: כרובים "מעשה צעצועים" (דברי הימים ב ג) הן, ומצודדים פניהם כתלמיד הנפטר מרבו.¹⁷

ספרי זוטא פיסקא ז – הדיבור מבין שני הכרובים

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: שומעני¹⁸ כאילו לא ירדה שכינה לארץ מעולם, שנאמר: "מן השמים השמייעך את קולו ליסרך" (דברים ד לו), "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ יח).¹⁹ ומה אני מקיים: "ובבוא משה אל אהל מועד"? אלא כמין סילון של אש היה יורד מן השמים לבין שני הכרובים ומדבר עמו, משום שנאמר: "מבין שני הכרובים וידבר אליו".²⁰

במדבר רבה יד ט -

... לפי שהוא אומר: "וידבר ה' אליו מאהל מועד" שומע אני מאהל מועד ממש, תלמוד לומר: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת" (שמות כה). אי אפשר לומר "מאהל מועד" שהרי כבר נאמר "מעל הכפורת", ואי אפשר לומר "מעל הכפורת" שהרי כבר נאמר "מאהל מועד". באיזה צד נתקיימו שני כתובים הללו? ... מגיד הכתוב שהיה נכנס משה ועומד באהל וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין שני הכרובים והוא שומע את הקול מדבר אליו מבפנים.²¹

¹⁴ אם יש מהארון עשר אמות לכל צד ורוחב הדביר הוא עשרים אמה, הרי שאין מקום לארון עצמו. ואם רוחב כנפות שני הכרובים הוא עשרים אמה בדיוק, איך נכנסו לדביר שהיה עשרים על עשרים אמה? להסבר גיאומטרי מפורט יותר על מקום הארון והכרובים ראו רשב"ם ושטיינזלץ בגמרא שם וכן רש"י דברי הימים ב ג יא. הגמרא אמנם מציעה מספר פתרונות לבעיית המקום של הארון והכרובים: "מתקיף לה אביי: ודלמא בולטין כתרנגולין הוּו קיימי! מתקיף לה רבא: ודלמא זה שלא כנגד זה הוּו קיימי ... וכו', אבל בעקבות גמרא זו השתרשה הדעה שהארון והכרובים בנס היו עומדים ומקום ארון וכרובים "אינו מן המידה", היינו, לא תפס מקום כלל.

¹⁵ "פניהם איש אל אחיו", הוא כפי שמקובל לצייר את הכרובים סוככים מעל לארון ועומדים אחד מול השני (ואז גם אין בעיית מקום). "פניהם לבית" לעומת זאת, הוא שעומדים בשורה, זה לצד זה ואז באמת יש בעיה של מקום כפי שראינו.

¹⁶ נחלקו המפרשים אם "פניהם לבית" הוא לצד מזרח (אורכו של המקדש היה משוך ממזרח למערב), כלפי היכל, כאילו הכרובים מבקשים לעזוב את המקדש ולעוף החוצה, או שהוא כלפי מערב, היינו, הם מפנים את גבם להיכל כאילו יש כעס על עם ישראל. ראו פירוש שטיינזלץ שם. ואפשר שבימינו הם אכן עומדים כך, סוככים מעל הכותל המערבי ומעל הפוקדים אותו וגבם אל הבית שחרב, בדומה לברכת כהנים.

¹⁷ רשב"ם שם מפרש: "דמצדדי אצדודי - קצת לבית וקצת זה לזה, כאדם שמדבר אל חברו והופך ראשו קצת לצד אחר". ואבן עזרא בפרשתנו, שמות כה כ, מציע אפשרות נוספת: "ולפי דעתך, כי לא היו פני הכרובים עומדים על זוית נצבה, על כן פניהם מעט פונים אל הכפורת", היינו כלפי מטה.

¹⁸ שומע אני, כך אני מבין, כך מקובל עלי.

¹⁹ הדיבור, הקול, יצא מהשמים והגיע לאן, אבל השכינה עצמה לא ירדה.

²⁰ תכלית כל הקמת המשכן הוא הורדת השכינה לארץ. נקודת החיבור בין שני הכרובים היא מרכז המשכן ותמציתו, היא הנקודה הסינגולרית שבה מתמצת ומתגלית השכינה ונשמע קולו של אלהים מדבר אל משה. ראו פירוש רמב"ן לפסוק כא בפרקנו. מדרשים רבים משכללים ומפתחים רעיון מרכזי זה. ראו ספרא ויקרא - דבורא דנדבה פרשה א: "מאהל מועד. יכול מכל הבית? תלמוד לומר: מעל הכפורת ... יכול מעל הכפורת כולה? תלמוד לומר: מבין שני הכרובים דברי רבי עקיבא. אמר ר' שמעון בן עזאי: איני כמשיב על דברי רבי, אלא כמוסיף על דבריו. הכבוד שנאמר בו: הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, ראו חיתבן של ישראל להיכן גרמה לכבוד הזה כלומר דחק להיות מדבר מעל הכפורת מבין שני הכרובים". ראו גם במדבר רבה ד יג: "רבי נתן אומר: חביב מעשה הארון ככסא הכבוד של מעלה ... שהמקדש מכוון כנגד בית המקדש והארון כנגד הכסא. עשה למעלה הימנו כפורת כשרפים שהם עומדים ממעל לו. עשה בו שני כרובים שהם חביבים כנגד שמים וארץ שהיה בהם מושבו של הקב"ה ... וכשם שהשמים פותח את אוצרו לארץ ... כך השכינה נתונה למעלה מב' כרובים שנתונים מזה ומזה, הם מכוונים זה לזה, שנאמר: ופניהם איש אל אחיו. כנגד כסא הכבוד שמכוון כנגד הקב"ה שנאמר (תהלים ג) מציון מכלל יופי אלהים הופיע". אמנם שימו לב, שיש מחלוקת אם באמת ירדה השכינה למטה, או שלא באמת ירדה, והיה רק מעין חיבור מלמטה למעלה "כמין סילון של אש היה יורד מן השמים". ראו שיטת ר' יוסי בגמרא סוכה ה ע"א: "מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואלהים למרום". ומנגד, פסיקתא רבתי פיסקא ה והיה ביום כלות משה להקים את המשכן, על עשר העליות והירידות של השכינה. אם נשוב ונקרא את כל המקורות שהבאנו לעיל, יש פנים לכאן ולכאן וצריכים לדון בנושא זה בפעם אחרת בנפרד. מה שחשוב הפעם הוא הכרובים כמקום המפגש של השכינה עם בני האדם, בין בשיטה זו ובין בשיטה האחרת. ומה דמות הייתה להם? דמות אדם - נערה ונער. תינוק ותינוקת.

²¹ וכמו כן פירש רש"י בפרשתנו: "ודברתי אתך מעל הכפורת - ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא א א) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, זה המשכן מחוץ לפרכת, נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (במדבר ז פט) ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת וגו', משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לבין עמ' 3 מתוך 5

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מס' דבחדש פרשה י – דין מיוחד בכרובים

"לא תעשון אתי". רבי ישמעאל אומר: לא תעשון דמות שמי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים.²²

אלהי כסף ואלהי זהב, למה נאמר? לפי שהוא אומר: "ועשית שנים כרובים זהב", אמר: הריני עושה ארבעה? תלמוד לומר: אלהי כסף ואלהי זהב, אם הוספת על שנים, הרי הם כאלהי זהב. - אלהי כסף למה נאמר? ... לפי שמצינו כל כלי בית עולמים שאם אין להם של זהב הן עושים אותו של כסף, שומע אני אף שנים כרובין כן, תלמוד לומר: אלהי כסף, הא אם שניתם משל זהב הרי הן כאלהי כסף.²³

מסכת יומא דף נד עמוד א – מחיבה לפני המקום לזילות בפני הגויים

... "ויראו ראשי הבדים" ... "ולא יראו החוצה"²⁴ - הא כיצד? - נראין ואין נראין. תניא נמי הכי: "ויראו ראשי הבדים - יכול לא יהו זזין ממקומן - תלמוד לומר וירארכו הבדים. יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין - תלמוד לומר ולא יראו החוצה. הא כיצד - דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת, ונראין כשני דדי אשה, שנאמר: (שיר השירים א) "צרור המר דודי לי בין שדי ילין".²⁵

אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה.²⁶ מתיב רב חסדא: "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו" (במדבר ז) ואמר רב יהודה אמר רב: בשעת הכנסת כלים לנרתיק שלהם!²⁷ - אמר רב נחמן: משל לכלה, כל זמן שהיא בבית אביה - צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה - אינה צנועה מבעלה.²⁸

אמר ריש לקיש: בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאו לשוק ואמרו: ישראל הללו, שברכתן ברכה וקללתן קללה, יעסקו בדברים הללו? מיד הזילום, שנאמר: "כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה".²⁹

הכרובים, ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד". אחרי הכל, בשר ודם, אפילו משה, לא יכול להיות במחיצת הקול המדבר מבין שני הכרובים.

²² במקרא, אפשר אולי לגשר בין האיסור "לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב וכו'" שבסוף פרשת יתרו ובין הציווי של הכרובים במשכן. באמת, כל שאר כלי המשכן הם חפצים שאינם דמות: ארון, מנורה, שולחן, מזבח הזהב וכו', רק הכרובים מציגים דמות ואיקונוגרפיה תלת ממדית. אך עדיין יכולנו איכשהו להסביר פער זה, שהרי כל עניין המשכן טעון הסבר, ראו דברינו [האמנם ישב אלהים את האדם](#) בפרשה זו. בא המדרש ומקשה עלינו עוד יותר: "לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים". כאילו "פרשה קטנה" זו שבסוף פרשת יתרו, לאחר עשרת הדברות, צופה ורואה הן את עגל הזהב והן את הצורך לבנות משכן ובתוכו כרובים.

²³ ורש"י על הפסוק שם בסוף פרשת יתרו מסכם את דברי המדרש ואומר: "אלהי כסף - בא להזהיר על הכרובים, שאתה עושה לעמוד אתי, שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלהות: ואלהי זהב - בא להזהיר שלא יוסיף על שנים, שאם עשית ארבעה, הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם - לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם". ורשב"ם, נכדו של רש"י מוסיף: "אע"פ שצויה הקב"ה לעשות כרובים על הארון, לשיבתו נעשו, דוגמת כרובי כסא של מעלה ולא להשתחוות להם". כללו של דבר, מה שאסרה התורה במקום אחד, התירה במקום אחר ואף זאת רק במקום ובאופן המדויק שהותר. כל סטייה מזה היא עבירה על "לא תעשון אתי". וכבר הארכנו לדון ב"פרשה קטנה" זו בדברינו [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשון לכם](#) בפרשת יתרו. ראו גם דברינו [אסרתי לך התרתי לך](#) בפרשת ראה. אולי אפשר להוסיף גם את ההיתרים במשכן לרשימה שם.

²⁴ אלה שני חלקים באותו פסוק. ראו הפסוק המלא במלכים א ח ח: "וַיֵּאָרְכוּ הַבַּיִת וַיֵּרְאוּ רָאשֵׁי הַבַּיִת מִן הַקֹּדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדָּבָר וְלֹא יָרְאוּ הַחֹצֵה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

²⁵ מדרשים רבים מפתחים את הדימוי של בין הכרובים עם הפסוק בשיר השירים, כגון: מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה א: "צרור המור דודי לי. בין שדי ילין, זו השכינה שהיתה נתונה בין שני הכרובים". "בין שדי ילין". שדי - במשמעות כפולה ואולי זה מקור השם. וכאן מדובר בבדי הארון, היינו המוטות שנושאים אותו, שמשעה שהוכנס דרך קבע למקדש, שוב לכאורה לא היה בהם צורך. ראו בגמרא שם המחלוקת אם הארון נשבע לבבל או שנגנז במקומו (בימי יאשיהו). ראו דברינו [גלגוליו של ארון הברית](#) בפרשת בהעלותך.

²⁶ ראו פירוש שטיינזלץ: "מעורים - דבוקים ומחובקים זה בזה". ובהמשך שם הגמרא עצמה אומרת: "וכתיב (מלכים א ז) כְּמַעַר אִישׁ וְלִיּוֹת. מאי כמער איש וליות? אמר רבה בר רב שילא: כאיש המעורה בלוייה שלו".

²⁷ שאפילו בשעה שמטפלים בכלי הקודש, לצורך, אסור ללויים לראותם, גם אותם שהיו נושאים את כלי המשכן בכתפיהם, כל שכן לכל העם, אז איך גללו את הפרוכת בחגים והראו לעולי הרגל את ארון הקודש והכרובים?

²⁸ פירוש שטיינזלץ: "במדבר, כיון שלא הייתה השראת שכינה בישראל במקום קבוע - אסור היה לראות את הקודש. אולם במקדש במקום הקבע הורשו הכל לראותו". ורש"י מפרש: "ישראל במדבר עדיין לא היו גסים בשכינה".

²⁹ ראו הרחבת העניין במדרש איכה רבה פתיחות ט: "את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים, שנאמר (איכה א'): ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך. נכנסו לבית קדשי הקדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים: לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדת עבודת כוכבים? ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים". וכבר הרחבנו לדון בדרשה זו בדברינו [הזילות שבחורבן](#) בתשעה באב.

איכה רבה פתיחתא כה – היו שלום הכרובים

עשר מסעות נסעה השכינה, מכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן הבית, מן מפתן הבית לכרובים, ומן הכרובים לשער הקדמוני, משער הקדמוני לחצר, מן החצר לגג, מן הגג למזבח, מן המזבח לחומה, מן החומה לעיר, מן העיר להר הזיתים ... א"ר אחא: למלך שהיה יוצא מפלטיץ שלו בכעס. משהיה יוצא, היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטיץ ובעמודי פלטיץ ובוכה ואומר: הוי שלום בית פלטיץ שלי, הוי שלום בית מלכותי, הוי שלום בית יקרי, הוי שלום מן כדון הוי שלום. כך משהיתה שכינה יוצאת מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי בית המקדש ובעמודי בית המקדש ובוכה ואומרת הוי שלום בית מקדשי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום בית מקדשי הוי שלום הכרובים.³⁰

ויקרא רבה פרשה כו סימן ח – כנפי גומלי חסדים

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: שש שנים היו אותן גחלים עמומות בחופניו של גבריאלי. כסבור שישראל עושין תשובה – ולא עשו. כיון שלא עשו בקש לזרקן ולקעקע ביצתן. אמר לו הקב"ה: גבריאלי, להונך להונך! יש בהם בני אדם שעושים צדקה אלו עם אלו שנאמר: "וירא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם" (יחזקאל י ח). א"ר אבא בשם רבי ברכיה: מי מעמיד העליונים והתחתונים? הצדקה שעושים ביד – "וצדקתך אלהים עד מרום".³¹

שבת שלום**מחלקי המים**

מים אחרונים 1: בתחילת דברינו העלינו את ההשערה שאולי יש קשר בין הכרובים של המשכן והכרובים של גן עדן. אפשר שהמדרש הבא רומז על קשר כזה. ראו ספרי דברים פיסקא מ: "רבי אלעזר המודעי אומר: ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים, אמר להם, אם עשיתם את התורה הכתובה בזה, הרי אתם ניצולים מזה, ואם לא הרי אתם לוקים בו. היכן פירושו של דבר? ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים".

מים אחרונים 2: הזכרנו כבדרך אגב (בהערה 9 לעיל) את הקשר של הכרובים עם אברהם ושרה ויצחק דרך דמות הנערה ונער. ראו פרקי דרבי אליעזר פרק ל: "ר' יהודה אומר: כיון שהגיע החרב על צוארו פרחו ויצאה נפשו של יצחק, וכיון שהשיע קולו מבין הכרובים ואמר לו: אל תשלח ידך, נפשו חזרה לגופו וקם ועמד יצחק על רגליו". ראו דברינו [האם נשחט יצחק?](#)

³⁰ אין לך סמל גדול יותר של החורבן מהתנועה הפוכה לירידת השכינה. הסתלקות השכינה, חזרתה מכרובים של מטה שכשלו לכרובים של מעלה. "יושב הכרובים" שהיה במחיצתנו וראינוהו בעלייה לרגל, חזר להיות טמיר ונעלם. אבל ספורנו מפרש: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך – כי בזה שרתה שכינה. ותשרה בכל מקום אשר שם חכמי הדור אשר מגמת פניהם השכל וידוע אותי כמו שייעד באומרו ושכנתי בתוכם". ראו דברינו [בכל המקום אשר אזכיר את שמי](#) בפרשת יתרו.

³¹ הכרובים שהיו במרכז הקדושה, היו בדמות אדם: נער ונערה. משם היה יוצא הקול שמדבר עם משה. אומות העולם יכולים לקטרג כרצונם, אבל הגישה של דמות האדם במרכז הקדושה, לא תשתנה. וכך גם בכרובים של מעלה, כאשר המלאך גבריאלי מקטרג ומבקש לקעקע את ביצתם (שורשם) של ישראל, מראה לו הקב"ה שבתוך הכרובים יש תבנית יד אדם. תבנית יד אדם שעושה צדקה וגומל חסד עם הזולת. דיה תבנית זו להציל את עם ישראל. ראו רות רבה פרשה ה ד"ה סימן ד: "בוא וראה כמה גדול כוחן של צדיקים וכמה גדול כוחה של צדקה וכמה גדול כוחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים, אלא בצל מי שאמר והיה העולם, שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון". דברינו [ארבע שיטות בחסד](#) במגילת רות. בדומה לכך הוא גם השלום שבו נגלה הקב"ה למשה בסנה. ראו משנת ר' אליעזר פרשה ד עמ' 71.